slave cu care Românii au venit in contact încă din timpurile cele mai vechi. Pentru aceasta ne dau mărturie pe de o parte cuvinte ca batut, gega, karam, kărlig, mačuka, mandzara, muskur etc. etc., care se găsesc numai în limba bulgară, pe de altă parte fičor, kačula, guna, kanura, kapuš, k'eptarče, kostura, kurastra, murg, samar, sugare, skrum, urda etc. etc., care se găsesc atât în bulgară cât şi în celelalte limbi balcanice ca alb., sârbă, neogreacă, precum şi în limbile slave de nord, slov., ruteană, rusă şi polonă, în parte şi în ungureşte. **Th. Capidan.**

Pagini de literatură veche.

(O colecţie de cărţi populare într'un manuscris din jumătatea a doua a sec. XVIII).

Părintele Ilarie Boţiu mi-a dăruit un codice fără început şi fără sfârşit, scris de mai multe mâni, probabil în un timp mai îndelungat, cu deosebite feluri de cerneală, dar toate spălăcite, pe nu mai puţin de 318 foi[1]. Precizarea acestui interval din jurul anului 1750, ne-o ajută unul din textele cuprinse în el.

E cunoscut că, afară de „Divanul sau gâlčava înţeleptului cu lumĭa giudeţul sufletului cu trupul“ al lui D. Cantemir, tipărit în Iaşi 1698[2], pe care acesta l-a compus, după cât se pare, în colaborare cu „plugariul“ Cacavela care a îngrijit holda minţii elevului său, — aceeaşi temă, adecă judecata între suflet şi trup, sau între înţelept şi lume se mai întâlneşte în vechia noastră literatură de manuscrise, cum a arătat M. Gaster[3], în două redacţii. Ele nu se aseamănă de loc în privinţa felului de a tratà tema. Una se găseşte în „Oxisteri“, adecă în traducerea capitolului „dialogue entre le corps et l'âme“ din *Pensées sur divers sujets avec des réflexions morales* ale lui Oxenstiern (Oxistern, Oxinstern, Oxenstierna) făcută,

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[1] Subsemnatul l-a dăruit „Muzeului limbei române“ din Cluj.

[2] Retipărit de B. P. Hasdeu în *Arhiva istorică a României*, Bucureşti, 1865, t. 2, pp. 81—171; de G. Sion în *Operele principelui Demetrie Cantemir*, tipărit de Societatea Academică Română, t. V, Bucureşti, 1878, pp. 32—241 + XII (scara).

[3] *Chrestomatie română*, vol. I, p. XLVIII—L; cf. şi *Gesch. d. rum. Litt.* în *Grundriss* -ul lui Gröber, II, 3[3], p. 283.

BDD-A14669 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-06 21:39:14

cum a arătat Lambrior[1], în a doua jumătate a veacului: XVIII-lea. Lambrior cunoşteà 4 manuscrise în care s'a păstrat această traducere, dar numai în unul din ele, acel al bibliotecii din Iaşi, se află capitolul care ne interesează. Afară de aceste 4 manuscrise Gaster cunoaşte încă două: manuscrisul Eminescu copiat la 1779 (V + 222 pp.) şi altul din sec. XVIII în proprietatea sa (274 pp.). El şi reproduce o parte din acest capitol în *Chrest.*, vol. II, p. 46—49, după ce în introducere (p. L) observă „Această bucată mai este importantă din cauza că a fost tipărită de Anton Pann supt titlul de „Divanul lumii" ca o lucrare proprie a sa. În sfârşit şi în proprietatea Academiei Române se găsesc câteva manuscrise care cuprind traducerea lui Oxenstiern Astfel e d. p. manuscrisul No. 265, care cuprinde cartea I (275 foi), şi manuscrisul No. 96, care cuprinde cartea II (1 + 144 pp.) din „Oxisternul" ce „s'au scris de Gheorghie Vârnav... 1780 Mart. 1"[2]. Capitolul 67 (f. 70 ş u.) a cărţii e tocmai „Vorba trupului cu sufletul". Manuscrisul No. 147 cu titlul „Carte norodului Leşăsc şi Ocsinsterŭ" e mai nou, din 1843, şi nu e complet[3].

A doua redacţie e mai scurtă şi decât cea din Oxenstiern. Stilul în care e scrisă e tot popular şi limpede, ca şi al traducerii lui Oxenstiern, limba destul de corectă. Naşterea acestei redacţii, al cărei autor nu-l ştim, se explică prin faptul că ideile filosofice din Divan şi din Oxenstiern privitoare la deşertăciunea vieţii pământeşti erau foarte atrăgătoare, dar forma de tratare erà prea dogmatică, deci prea greoaie şi, în cazul întâiu, şi prea lungă. S'a impus deci curând nevoia unei redacţii prescurtate în genul cărţilor populare moştenite încă de prin veacul XVI. „Intrebarea înţeleptului cu lumea" în această formă mai pe scurt, care nu putem precîzà anume după care din cele două texte menţionate mai sus s'a prescurtat, deşi forma dialogică vorbeşte pentru Cantemir, se găseşte, cum arată Gaster, în „Ms. bibl. centr., mixt, nepaginat, copie din 1810"[4]. Totuşi Gaster datează textul — probabil gân-

[1] *Conv. lit.* VII, p. 325, ş. u.

[2] V. *Catalogul manuscriptelor româneşti* (din Biblioteca Academiei Române), vol. I, pp. 219—221 şi 586 - 589.

[3] *Ibid.*, vol. I, pp. 335—337.

[4] *Chrest. rom.*, vol. II, p. 93.— Probabil tot această redacţie prescurtată se găseşte şi în copia de la 1789, a lui „Gheorghiiă Popovici Cucuianu, lăcuitorŭ în Păuşe" (Sălaj) amintită de D-l Iorga, *Faze sufleteşti şi reprezentative la Români cu specială privire la legăturile „Alexandriei" cu Mihaiu Viteazul.* Bucuresti. 1915. p. 55. nota 2. Avem acelasi titlu: „In-

BDD-A14669 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-06 21:39:14

dindu-se la original — din 1773 pentru că în el se întâlnesc cuvintelele „sânt 7281 de când mă port într'acesta chip", ceea ce face tocmai 1773 ani de la Hristos. Această presupunere însă nu s'a dovedit întemeiată. Dacă nu e vorba de anul copierii (1810), avem de a face numai cu data în care s'a făcut copia de pe care s'a copiat textul de care se ocupă Gaster. Codicele nostru, care dă pe ff. 249 v⁰—265 r⁰ acelaşi text, cu foarte mici modificări, păstrează o dată cu 19 ani mai veche. Dar şi acest text nu e decât o copie de pe un original si mai vechiu. Fireşte, această vechime nu poate trece dincolo de 1700. Reproducem începutul textului nostru, interesant nu numai pentru data pe care o cuprinde, ci şi pentru că titlul lui nu e tocmai identic cu cel dat de Gaster:

„O istorie a omului înţeleptŭ şi a lumi[i]. cumŭ s-au mustratŭ înţeleptulŭ cu lume amăndoi. — Cine eşti dumnea-ta de eşti aşa mândră şi frumoasă şi împodobită. spune-mi de cine eşti făcută şi de cândŭ eşti făcută: răspunsŭ: eu săntŭ lume şi fapta şi prăznuire (*sic* = "plăzmuire") a vecinicului împăratŭ. şi sintŭ grădină plină de pomi roditori. şi visteriu plinŭ de totŭ felĭulŭ de bunătate de ani încă săntŭ: 7262[1]: de cândŭ mă por'tŭ întru a me stăpânire . . ."

Anul se repetă şi mai încolo, pe f. 259 r⁰: „lume zisă: Sărace oame dară eu sănŭt 7262 de ani de cândŭ săntŭ ziditŭ de d[u]mnezău".

Cea mai mare parte a textelor acestui codice, mai bine de 200 foi, au trebuit să se copieze aşadar înainte de anul 1754.

Dintre însemnările scrise ulterior pe paginile rămase goale ale manuscrisului relevăm următoarele, care ne păstrează date ori nume care ne pot lămuri întru câtva în privinţa ţinutului şi timpului în care s'a scris cartea.

F. 7 v⁰: „Scris-amŭ eu Ionŭ din Surducŭ [1]783 mai 5 zile 1783". Pagina rămăsese albă. Surducul este după toată probabilitatea cel din Bihor. Aceasta o dovedeşte faptul că mai găsim pomenită încă o comună din acest ţinut. Anume pe f. 3 v⁰ r. 10—12 se se poate ceti, scris cu scrisoarea celor patru texte din urmă ale manuscrisului (ff. 278 r⁰—318 v⁰17): „Ăcastă carte este a me Popovici Mihaĭu irodeaconu dinŭ Kuzapŭ". Tot o

[1] De la Hristos 1754.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14669 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-06 21:39:14

provenienţă din direcţia Bihorului arată şi satul Bologa pomenit în versurile de pe f. 181 r⁰ scrise cu scrisoarea cea mai veche din manucris: „ĭară leliţa îm greisă — vai bădiţe frăţioare — du-te dega (*sic* = „de'ngă") mine în pace — că n-am astădată ce-ţ face — că la noi în Bologa — simtŭ mulţi ca dumieta — de i măn'că seceta". Bologa se găseşte în plasa Huedin, cea mai apropiată de Bihor, a judeţului Cojocna.

Pe f. 4 r⁰ găsim scris cu litere latine pe o pagină rămasă goală: „Hic Liber est meus testis est Deus quis illum quaerit nomen hic exit Michael natus Popovits vocatus Anno 1810 Die 23 Martis".

Pe f. 274 v⁰ 1—2: „haitomŭ tilitomŭ iprocĭ aminŭ 1783".

Pe f. 275 r⁰ 7 ş. u.: „Scris-amu eu Popovici Mihaiu deĭaconu den Cuzapŭ" (cu o scrisoare mai nouă), apoi de altă mână: „ahasta carte est[ă] estă *(sic)* a lui irudiĭaconŭ Mihaĭu Flore".

Pe f. 276 v⁰ jos: „Pomeneşte d[oa]mne sufletul adormitului robu lui d[u]mnezeu preotŭ Zaharie".

De la f. 278 încolo textele par a fi scrise de ierodiaconul Mihaiu Popoviciu, deci probabil după 1783.

II. Importanţa textelor.

Manuscrisul este de o rară bogăţie în privinţa textelor populare, păstrându-ne uneori cópii de pe cărţi populare foarte vechi. Din pricina greutăţilor de editură nu ne putem ocupà amănunţit de toate textele pentru a ne dovedì această afirmaţie. Ne mărginim la două mai scurte.

Mai întâiu ne vom oprì la *„Învăţătură pentru tutun adecă tăbac, dinŭ carte de la otičnicŭ"* [1] (ff. 8 r⁰ 1—13v⁰2). O variantă a acesteia a descoperit Al. Hasdeu în biblioteca poetului basarabean Costache Stamate pe câteva foi legate la un loc cu *Acatistul* tipărit de Samuil Klein în Sibiiu la 1801, copiată la începutul secolului XIX după un manuscris mai vechiu. Ea a fost publicată de B. P. Hasdeu în transcriere cu litere latine în *Cuv. d. bătr.*, vol. II, p. XXIV—XXV. Această variantă are titlul mult mai amplificat: *„Istorii pentru tĭutĭun.* Ascultaţi ĭubiţii mei blagosloviţ, ŏ învăţătură foarte de folos pentru creştini, însă mai ales pentru care vor fi căzut întru ačastă greşală ră ş' în-

[1] Viaţa părinţilor bisericei.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14669 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-06 21:39:14

şălăcĭune dĭĭavolĕscă, însă di vor fi băut tĭutĭun. Acĭastă carte este scoasă di pre limba letinĕscă prin limba moldoveneşcă cu nevoinţa marelui dascal al Ierusalimului kir Silivestru, care au ales din multe cărţi a sfinţii părinţi din Ierusalim, zăcând . . ." Ar fi scoasă deci tot din „otecĭnic". Comentând acest titlu Hasdeu, *o. c.*, p. XXV—XXVI, face următoarele spirituale observaţii:

„Textul nostru, scris cum se vorbeşte în Basarabia, zice că s'a tradus din lătineşte în moldoveneşte „cu nevoinţa marelui dascal al Ierusalimului kir Silivestru."

Prin urmare, acel „kir- Silivestru" erà Român, sau cel puţin ştiea româneşte.

Ne îndoim prea mult să fi existat vre-o dată la Ierusalim, sau pe aiuri în Asia, un asemenea „mare dascăl".

Şi apoi, chiar să fi existat, tot încă el nu puteà să traducă pe cele căteva pagine din „limba latinească", şi'n acelaşi timp să le compileze „din multe cărţi a sfinţii părinţi din Ierusalim".

În fine, în Palestina fiind aproape necunoscuţi Ţiganii, este cu desăvârşire neprobabil, ca un drac de acolo să fi spus că tutunul „întâiu vor trage păgănii şi apoi Ţiganii", ceea ce, din contra, se potriveşte foarte bine în gura unui drac din Romănia.

Părintele meu îşi deduse osteneala de a urmări, dacă nu cumva Ruşii vor fi având, vr'o istorioară analogă asupra tutunului, şi a constatat, în adevăr, că posedă şi ei în această privinţă o carte poporană, publicată de către contele Kuşelev-Bezborodko, dar care diferă cu totul de cea română.

În Rusia meridională se povesteşte, că tutunul a crescut din cadavrul Herodiadei, fiindcă tăiase capul lui Ion Botezătorul.

La Serbi, tutunul s'a născut din intestinele ereticului Ariu.

Se ştie că la Spanioli, din contra, tutunul e considerat ca o „iarbă sfântă" [1].

In scurt, *Istoria pentru tĭutĭun*, aşa după cum o vedem mai sus, este o invenţiune curat românească a vreunui călugăr nefumător, carele s'a crezut dator, pentru a reuşi mai bine în cruciata sa contra tutungiilor, de a inventà totodată pe „un mare dascăl al Ierusalimului kir—Silivestru".

[1] Am omis toate titlurile de cărţi la care se referă Hasdeu

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14669 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-06 21:39:14

Este sigur, în orice caz, că mai mulţi buni creştini au renunţat la pipă din cauza acestei cărtecele, decât din îndemnul celor mai savante tractaturi igienice"!

Totuşi nu trebue să ne scape din vedere că în capitolul 116 al „Oxistern"-ului păstrat în manuscrisul No 265 (f. 106 v⁰—108 v⁰) al Academiei Române[1] e vorba tot „Pentru tabac".

In fond textul variantei noastre şi a celei a lui Hasdeu este acelaşi. Varianta noastră însă e mai veche, nu atât ca dată, cât mai ales ca limbă. Formelor vechi *şezum, văzum, zisem* (în loc de *ziserăm), ziş, mă duşŭ* ale ei le corespund în aceea a lui Hasdeu *şăzând, văzurăm, am zăs, mă luaĭu* ş. a. m. d. Copistul celei dintâiu a schimbat mai puţin limba unui vechiu text pe care-l aveà dinaintea sa decât al celei de a doua variante.

Al doilea text de care ne vom ocupà aici e rugăciunea de alungarea „dracilor din ape" (slav. **ѡтрѣкы** **водныχ**) copiată pe ff. 16 r⁰ 1—20 v⁰ 5. Această rugăciune, care se începe cu cuvintele „Adeverită este şi destoinică şi dreptă frămsĭaţe d[o]m'nului nostru I[su]s H[risto]s", ne-a păstrat în întregime unul din cele mai vechi texte româneşti de acest fel. Un scurt fragment scris, cum crede Hasdeu, de însuşi popa Grigore din Măhaciu înainte de 1583, fiind „cea mai veche din scrierile cunoscute" ale acestuia, se găseşte pe p. 152 a Codicelui Sturdzan, urmând după originalul slavon din care s'a tradus (pp. 149—151)[2]. Manuscrisul nostru are deci meritul de a întregì complet o însemnată lacună a Codicelui Sturdzan şi e interesant de observat că, deşi schimbată puţin şi amplificată (cf. *glasu* **CS***] graĭu; a stricà nemică în creştiri* **CS***] a bate grăul creştinilorŭ, holdele, viile ; lui I[su]s H[risto]s şi cântarĕ netăcută* **CS***] Domnului nostru I[su]s H[risto]s ceia cântă cănŭtare netăcută; să fie de folosu şi de ispovedanie* **CS***] să fie luată în sus* — probabil după analogia ung. *felvenni* germ. *aufnehmen — ačastă rugâcĭune preste toate bl[a]goslovește-ne D[oa]mne şi pre noi*) varianta noastră păstrează uneori forme mai vechi decât aceea a popii Grigore (cf. *ce-u făcutu* **CS***] ce fece ;* şi poate încă: *oprescu-te* **CS***] cuntenescu-te).* Astfel se pune chestiunea dacă nu cumva popa Grigore din Măhaciu n'a făcut altceva decât ceea ce făceà de

[1] *Cat.* I, p. 588.

[2] *Cuv. d. bătr.*, vol. II, p. 175—6.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14669 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-06 21:39:14

obiceiu: a copiat textul românesc (alături de cel slav, după moda timpului) al acestei rugăciuni traduse româneşte de altcineva[1]. Fragmentul rămas din varianta lui e prea scurt pentru ca să putem spune ultimul cuvânt în această privinţă.

Dintre celelalte texte care se întâlnesc în manuscrisul nostru, o seamă au fost studiate, fireşte utilizându-se alte manuscrise, unele mai vechi, de Hasdeu în vol. II al *Cuv. d. bătr.*, Bucureşti, 1879, iar cele mai multe de Gaster în *Literatura populară română*, Bucureşti, 1883. Publicarea acestora, aşa cum sânt, n'are rost, fiind vorba de un manuscris relativ târziu. Ele se pot utiliză însă cu folos la o eventuală reeditare critică a celor dintâiu. De aceea atragem asupra lor atenţia cărturarilor pe care i-ar preocupà această idee, înşirându-le în capitolul care urmează. E ştiut că de la apariţia lucrării citate a lui Hasdeu şi a lui Gaster s'au mai găsit numeroase manuscrise în care se cuprind texte de care se găsesc şi în manuscrisul nostru, cum se poate constatà chiar şi numai din o repede răsfoire a *Catalogului manuscriptelor româneşti* (din biblioteca Academiei Române). Astfel o reluare a studiului sistematic a vechilor cărţi populare se impune.

Chiar şi din înşirarea pe care vom face-o se poate constatà felul ciudat de a lucrà al unora dintre scriitorii noştri populari pentru care noţiunea plagiatului nu există. De pildă redacţia de pe la 1750 a „Învăţăturii lui Archeriia boerŭ“ (ff. 99 v⁰ 5—130 v⁰ 15), aceea mai nouă ceva a „Verşului lui Adam“ (ff. 272 r⁰ 6 – 274 v⁰ 20) ş. a. ne servesc ca dovezi sigure că Anton Pann şi alţii ca el nu făceau uneori decât să dea subt numele lor cărţi populare mai vechi[2].

La sfârşit reproducem în întregime „Rugăciunea de alungarea dracilor din ape“ şi poezia „Grăi un tinerel voinic...“, pe cea dintâiu pentru motivele arătate mai sus, pe cea din urmă pentru că e interesantă atât ca vers, cât şi ca limbă şi ne păstrează, cum am amintit, totodată şi o indicaţie cu privire la locul unde s'a scris manuscrisul.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[1] Extras din această rugăciune pare a fi descântecul românesc de alungarea dracului de pe ff. 171 r⁰ 12—173 r⁰ 8.

[2] Cf. şi Gaster *o. c.*, p. 105 ş. u., apoi p. 275 ş. u., unde se citează şi alte variante mai vechi decât ale lui Anton Pann.

BDD-A14669 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-06 21:39:14

III. Textele pe care le cuprinde manuscrisul.

1. Fragment din o scenetă comico-satirică în versuri (ff. 1 r⁰ 1—3 v⁰ 9). Persoanele: voinicul, fata şi vlădica, care serveşte de judecător în procesul fetei înşelate împotriva voinicului care nu-i mai are grija: „Că cu minčuni m'au luat' — Şi un galbăn mi-au ğuruit' — Până ce m'au amăgitŭ — Şi tot' au zis că m'a luà — Şi binişorŭ că m'a înbrăcà — Şi nici a vrut să mă ĭa — Nici galbănulŭ să mi-l de — Şi nu ĭau ağuns atăta — Ce au îndrăgit şi pe alta — Şi mie mi-au dat' pe uşe afară — De sănŭt' de mare ocară". Vlădica rămâne neînduplecat şi dă dreptate voinicului „de vreme ce" fata „n'a ţipat". Versurile au o factură bine prinsă, dar nu se pot reproduce în întregime, fiind uneori triviale, deşi cu spirit.

2. „Învăţătură pentru tutun adecă tăbac, dinŭ carte de la otičničĭ" (ff. 8 r⁰ 1—13 v⁰ 2).

3. „Vlassi (*sic*) la I[su s H[risto]s" (ff 13 v⁰ 3—15 r⁰ 11). E o satiră la adresa celor ce slujiau în limba slavonă, alcătuită din aşezarea unul lângă altul, fără nici o legătură, a deosebitor termeni slavoni bisericeşti.

4. „Cuvântulŭ carele au grăit h[risto]s de pre cruce" (ff. 15 v⁰ 1—24).

5. „Adeverită este şi destoinică şi dreptă frămsĭaţe d[o]m'nului nostru i[su]s h[risto]s" (ff. 16 r⁰ 1—20 v⁰ 5).

6. „Istoriïe la morţi" (ff. 20 v⁰ 7— ff. 21 r⁰ 12). Fragment scris ulterior pe două pagini rămase la început albe cu scrisoarea spălăcită şi slabă a celor patru texte din urmă.

7. „Povĭaste la vreme de apoi. — Învăţătură lumii cum va fi la dzilele de apoi" (ff. 22 r⁰ 1—27 v⁰ 4).

8. „Poveste lui Avram" (ff. 27 v⁰ 5—33 v⁰ 4).

9. „Poveste sf[â]ntu[lu]i Ioanŭ b[o]goslov la vrele (*sic*, = „vreme" s. „vremile") de apoi cum cumŭ (*sic*) au grăit cu d[u]mnedzău şi ĭau spus totŭ lucrul precum va fi" (ff. 33 v⁰ 5—56 r⁰ 4).

10. „Cuvântŭ pentru eşire sufletului din trup şi pentru înfricoşata a doao venire a lui h[risto]s şi pentru munŭcile de veci, a celui dintru sf[i]nţi părintelui nostru Kirilŭ arŭhiep[i]scopulŭ Alecsendrii (*sic*) foarte de folos sufletului carele aduce la pocăinţă cu mare umilinţă. scoas[ă] (*sic*) întâe din elenie pre

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14669 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-06 21:39:14

limba slovenească. şi ĭară şi pre limba ča proastă rusas'că şi acum pre limbă rumănĕsŭcă" (ff. 56 r⁰ 6—85 r⁰ 15).

11. „Învăţătură despre visulŭ lui Sihaičŭ[1] înpăratŭ" (ff. 86 r⁰ 1—99 v⁰ 4)[2].

12. „Învăţătură a lui Archeriĭa boerŭ. — Erà Arŭcherie boerŭ mare la Sinagrit înpărat din ţara Anadolului şi fečori din trupul său nu avu ce luo pre nepotulŭ său pre Anadanŭ şi şi-l făcù fečorŭ de suflet'..." (ff. 99 v⁰ 5—130 v⁰ 15)[3].

13. „Poveste lui Adam din ceput' cum fu prilăstit şi cumŭ au muritŭ (ff. 131 v⁰ 16—140 r⁰ 14).

14. „Învăţătură de[s]pre bogăţie aceştii lumi" (ff. 140 r⁰ 5—145 r⁰ 3).

15. „Poveste lui ar'hagghel [Mihail]" (ff. 145 r⁰ 4—146 r⁰ 3).

16. „Poveste morŭţilorŭ: Învăţătură cum es sufletele direpŭţilorŭ şi a păcătoşilorŭ, şi trecŭ prin vămile ce săntŭ cătră ceriu" (ff. 146 r⁰ 4—155 v⁰ 8).

17. „Descănŭtec de čumă" (ff. 156 r⁰ 1—160 v⁰ 3).

18. „Şede Adam înainte raĭului de se tăngueşte şi aşe grăeşte" (ff. 160 v⁰ 5—164 r⁰ 3). Tânguirea lui Adam în proză. Relevăm anahronismul: „Adam aşe să măngăe. decă-i făgădui tatăl d[u]mn[e]zău, că-l va tocmì în locul cel de hodinelă, unde este Avram patriĭarhulŭ, şi Isacŭ şi Ĭacovŭ..."

19. „Veste şi poveste" a sfântului „Ioanŭ ivanghilestŭ" (*sic*) despre „oraşul sfânt" (ff. 164 r⁰ 4—167 r⁰ 9).

20. „Ocinaşile ţigăneşte" (ff. 167 r⁰ 10—167 v⁰ 13).

21. „Descănŭtece de friguri" (ff. 167 v⁰ 14—170 r⁰ 9). Text slavo-român. Interesantă e menţiunea: „Să le scrii pă nemănŭcate" (f. 169 r⁰ 12 - 13).

22. „Cântecul lui Constantinŭ înpărat' creştin'" (ff. 170 r⁰ 10—171 r⁰ 11).

---

[1] Îndreptat prin ştergerea lui и şi înlocuirea lui cu и mutat mai spre dreapta în *Sihačnŭ*.

[2] Textul îl aveà şi Cipariu într'un manuscris de pe la capătul secolului XVII (ff. 31—36). Îl aminteşte cu titlul de „cele 12 vise ale lui Amerŭ" în *Principii de limbă şi scriptură*, p. 114, Ss, c. Cipariu însă nu l-a publicat. O parte din text (8 visuri) se găseşte şi în un manuscris din jum. I a sec. XVII, al liceului grănițeresc G. Coşbuc din Năsăud, unde însă numele împăratului e „Şaicŭ" („Şahaişa"). Lacuna din acesta se poate aşadar întregì din manuscrisul nostru, care păstrează textul vechiu fără prea multe schimbări. Ne vom ocupà de el amănunţit când vom vorbì despre cellalt manuscris în care se găseşte.

[3] Relevăm faptul că în o seamă de variante „ţara Anadolului" a ajuns „ţara Dorului".

BDD-A14669 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-06 21:39:14

23. Descântec românesc de alungarea dracului (ff. 170 r⁰ 12—173 r⁰ 8). In frunte: „numărulŭ (= „numele") lui h[risto]s foarte de trebă crestinilorŭ". Acest descântec pare a fi un extras al celui de la No. 5.

24. „Cazanie la 12 vineri" (ff. 173 r⁰ 9—180 r⁰ 14)[1].

25. „Grăi un tinerel voinic cu d'o fire andilĕscă cătră ce dalbă mnevastă . . ." Versuri glumeţe despre modul cum se naşte iubirea la ţărani.

26. „Versurile: „Spune lĕle cu dreptulŭ — nu mi-ţi pierde sufletulŭ — de cândŭ bade tĕu lăsatŭ — căţi voinici ai sărutatŭ".

27. Inceputuri de rugăciuni şi note fără importanţă româneşte şi una ungureşte (ff. 182 v⁰ 13 - 184 v⁰ 10; f. 185 albă).

28. „Erŭtăcĭune" (ff. 186 r⁰ 1—190 v⁰ 7). Probabil compoziţie originală care are la bază cunoscuta parte din Molitvenic „Vedeţi-mă fără glas şi fără suflet zăcând".

29. „Ascultaţi creşti[ni] bl[a]gosloviţi . . ." (ff. 190 v⁰ 9—193 v⁰ 10). Şi acest text e tot o iertăciune.

30. „Cântecul despre sfărŭşitulŭ crailorŭ şi a înpăraţilorŭ. — Mărndrulŭ Solomonŭ craĭu elŭ aşe grăeşte . . ." (ff. 194 r⁰ 1—197 r⁰ 13).

31. „Cănteculŭ la staoli[i] florilorŭ" (ff. 197 r⁰ 13—200 v⁰ 16).

32. „Cănteculŭ de jele Mariei în Vinere de Paşti" (ff. 201 r⁰ 1—204 r⁰ 5).

33. „Cazanie la 4 zile ale lui Dechemvrie. Mucenie sf[i]ntei şi slăvitei şi întru totŭ lăudatŭ m[u]c[e]niţe Barbure" (ff. 204 r⁰ 6—223 v⁰ 6).

34. „Cazanie la 14 zile ale lui Octomvrie, pentru viaţa şi mucenie precuviosĭai maicei noastre Paraschĭavii" (ff. 223 v⁰ 6—244 r⁰ 9).

35. „Pentru ruga şi sănătate la arhierei la preuţi să o zici ačasta . . . (ff. 244 v⁰ 1—246 v⁰ 5).

36. „Podobiă" (ff. 246 v⁰ 6—247 r⁰ 14). Text slavon.

37. „Acuma fraţilorŭ dămŭ harŭ şi laudă m[i]l[o]stivului d[umne]zeu şi maicii sf[i]nte preciste, că neu spodobitŭ m[i]l[o]stivulŭ d[u]mnezău de am putut petrece sf[â]ntul post cu pace şi cu sănătate . . ." (ff. 247 v⁰ 1—249 r⁰ 17).

[1] De acest text ne vom ocupà amănunţit cu alt prilej când vom studià sì alte variante ale lui.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14669 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-06 21:39:14

38. „O istorie a omului înţeleptŭ şi a lumi[i] cumŭ s-au mustratŭ înţeleptulŭ cu lume amăndoi“ (ff. 249 v⁰ 1—265 r⁰ 5)[1].

39. Deosebite stihuri bisericeşti scrise de deosebite mâni (ff. 265 v⁰ 1—268 v⁰ 3).

40. „Acĕstĕ sântŭ 72 de nume a lui Hristos“ (ff. 268 v⁰ 4 - 270 r⁰ 3).

41. „Aşijderĕ şi a Precistei 72 de nume“ (ff. 270 r⁰ 4—271 v⁰ 6).

42. „Carte lui Moisi proroc“ (ff. 271 vo 7—272 r⁰ 5).

43. „Verşul a lui Adam“ (ff. 272 r⁰ 6—274 v⁰ 20). Scrisoare mai nouă chiar şi decât a textelor care urmează de la f. 278 încolo.

44. Câteva versuri greu descifrabile scrise ulterior (f. 274 r. 3 ş. u., după care urmează mâzgâlituri şi o seamă de note, din care, pe cele ce merită atenţiune, le-am relevat în introducere. Intre note unele sânt scrise ungureşte de Mihael Popovits).

45. „Cuvântŭ pentru sfânta liturghie în ce chipu o premeşte d[u]mn[e]zău“ (ff. 278 r⁰ 1—283 v⁰ 16). — Din nou acelaşi text de aceeaşi mână, probabil a ierodiaconului Mihaiu Popovici (ff. 284 r⁰ 1—292 v⁰ 3). Scrisoare mai târzie şi slabă.

46. „Invăţătură despre potopulŭ apii cândŭ d[u]mn[e]ză[u] au potopitŭ toată lumĭa cu apă în zilele lui Noe“ (ff. 292 v⁰ 4—293 v⁰ 15). Scrisoarea textului de la No 45.

47. „Cazanie la oameni morţi“ (ff. 294 r⁰ 1—295 v⁰ 2).

48. „Intrebări şi răspunsuri“ (ff. 295 v⁰ 3—318 v⁰ 17). Aceeaşi scrisoare. Necomplet.

IV. Texte.

[5. Rugăciune de alungarea dracilor din ape.]

16 r⁰ Adeverită este şi destoinică şi dreptă frămsĭaţe D[o]mnului nostru I[su]s H[risto]s pusă pre Arŭhanghelŭ Mihailŭ să străjuĭască răurile apelorŭ ca să n-aibă putere dĭĭavolul pre ele. Domnul vine cu ğurămăn[t] mare cu Tatăl şi cu Fĭĭulŭ şi cu Duhul
16 v⁰ Sf[â]ntŭ cum pre dĭĭa | volulŭ să-l întărească. de pre răurile apelorŭ. ca s[ă] n-aibă putere a bate lucrul botedzaţilor a ploĭa[2] cu ploaĭa re. oprescu-te dĭĭavole cu d[u]mn[e]zăulŭ viu adeverit

[1] Asupra acestui text v. cele spuse în introducere.

[2] Provincial în loc de „ploua“.

BDD-A14669 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-06 21:39:14 UTC)

cuntenescu-te diĭavole cu Sf[â]nta Marie ğuratului Iosifŭ. oprescu-te diĭavole cu toţi îngerii ce fece domnulŭ cunŭ | tenescu-te *17 r⁰*
diĭavole cu patru unghĭurĭ a cerĭului. oprescu-te diavole cu patru evanghilesti ce ţin cerĭulŭ şi pămăntul. oprescu-te diavole cu cetate ce mare a Ier[u]s[a]limului în care să odihnescu toţi direpţii cuntenescu-te diĭavole cu 12 ap[o]s[to]li oprescu-te diĭavole cu 16 proroci sf[i]nţi cunŭtenescu-te diĭa | vole cu 40 de *17 v⁰*
sf[i]nţi oprescu-te diĭavole cu Ioan Botezătorĭul D[o]mnului cuntenescu-te diĭavole cu 4 patrierŭşi oprescu-te diĭavole cu 318 de părinţi sf[i]nţi ce au fostŭ în Nichie. să n-aibă putere pre lucrul creştinilor a ploe[1] ploĭa cu foaş'[2]. cun | tenescu-te diĭavole cu *18 r⁰*
4 răuri ce es din raĭu Fison Ghion Thigrŭ Efrathŭ ce încunğură toată lume. să n-aibi putere a stricà lucrulŭ creştinilorŭ oprescu-te diĭavole cu angghe]lii (*sic*) şi cu arhangghelii (*sic*) Domnului nostru I[su]s H[risto]s ispăsitorĭul nostru. cunŭtenescu-te diĭa | vole cu naştere lui H[risto]s oprescute diĭavole cu bo- *18 v⁰*
tezul Domnului nostru I[su]s H[risto]s ispăsitorĭul nostru cuntenescu-te diĭavole. cu înviere lui Lazar. oprescu-te diĭavole cu Dumineca Florilorŭ a Domnului nostru I[su]s H[risto]s ispăsitorĭului nostru. cuntenescu-te diĭavo | ie cu înviere *19 r⁰*
Domnului nostru lui I[su]s H[risto]s ispăsitorĭului nostru cuntenescu-te diĭavole cu suire Domnului nostru lui I[su]s H[risto]s ispăsitorĭul nostru oprescu-tĭa diĭavole cu frămsĭaţe Domnului nostru lui I[su]s H[risto]s ce s[e] închipuì pentru noi la dzua Preobrajeniilorŭ cuntenescu-te diĭavole cu pu | tere cinĭstitei şi *19 v⁰*
de viĭaţă făcă[t]oarei cruci să n-aibi putere a bate grăulŭ creştinilorŭ şi holdele-i oprescu-te diĭavole cu 3 sf[i]nţi cu Sedrah şi cu Misah şi cu Avdenago cuntenescu-te diĭavole cu doao lumini ce fece d[o]mnul soarele | zilei. şi luna nopţii. să n aibi putere *20 r⁰*
a bate grăul creştinilorŭ holdele viile oprescu-te diĭavole şi te blastăm. cu herovimii şi cu serafimii Domnului nostru lui I[su]s h[risto]s. ceĭa ce cântă cănĭtare netăcută. şi cu al nostru graĭu. să fie luată sus ačastă rugăčune preste to | ate bl[a]goslovește-ne *20 v⁰*
d[oa]mne şi pre noi. acum şi pururea şi în veci[i] vecilorŭ aminŭ[3]. —

[1] Cf. „a ploĭe" — „a plouà".
[2] *Foaş* = „vifor" < ung. *fuvás* „suflare".
[3] sedrah . . . aminŭ] *Cod. Sturdz.*, p. 152: [Sedra]hom. şi Misahom. şi Avednag oprescŭ-te diavole. cu cele doa lumiri. ce-u făcutu domnul. soarele dzileei. şi lura nopţiei. să n-aĭbi putĕre a stricà nemică în creştiri. oprescu-te diavole sătanu. cu herovimii. şi cu serafimii lui i[su]s. h[risto]s. şi cântarĕ netăcută. şi cu al nostru glasu. să ne fie de folosu. şi de ispovedanie. şi acum şi pururĕ. şi în vecie de vĕcu amin.

BDD-A14669 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-06 21:39:14 UTC)

[25. *Grăi un tinerel voinic...*][1]

180 r⁰ Grăi un tinerel voinic — cu d'ofire andilĕscă[2] că | tră ce dalbă
mnevastă: — Totŭ vrem lele să te întreb — Când Dumiata tei
180 v⁰ ĭubitŭ — Cum focul ţ-ai pătimitŭ — Că ĭau (cet. „ĭeu") să[n]tŭ în
(= „un") voinicŭ nepăţitŭ — De acesta fel de ĭubitŭ. — Ĭară lele
greindŭ au zis: — Într-acesta fel amŭ pătimitŭ — Pre că[n]d eu că
m-am ĭubitŭ, — Zioa cu multă răbdare — Noapte în patŭ cu
dezmierdare. — Alta bade spune-ţ-oi. — Multŭ ţii lele la ĭubitŭ
— Şi ţii cu greu la doritŭ. — Cătă vreme m-am ĭubitŭ — Somn
181 r⁰ de oci (= „ochi") nu mi s-au lipitŭ — Ce totŭ | bătem păreţi[i].
— Ĭară dacă temŭ (= „te-am") dobănditŭ aronsm (*sic*, = „aro-
meam?" adormiam?) câte ceva — Mă zisam (= „visam") cu Dum-
neata — Că nu e lele overeică (*sic*, = „ovreică") nebotezată. —
Să nu-ţŭ facă pohta îndată. — Au leliţa e streină — Să nu te
culce pe mănă — Să mi te sărute în gură? — O ticolosul (*sic*,
= „ticălosul") de mine — De mă goneşt[i] de la tine — Cum
oi să treĭascŭ (cet. „trăiesc") pre lume? — Ĭară leliţă îm greisă:
— Vai bădiţe frăţioare — Du-te de'[n]ga mine în pace Că n-am
astă dată ce-ţ face — Că la noi în Bologa simtŭ mulţi ca Du
181 v⁰ mieta — De-i mănca secota — Că la mine va nimeri cineva — |
Pe mine m-a dezmierdă — Tocmai ca şi Dumnata. — Bade îm
rumse (= „rupse vorba") — Lele-m dzisă: — Dacă m-oi călo-
tori (*sic*, = „călătorĭ") — Eu de doru m-oi bolnăvi — Că
unde bade (cet. „badea") mi te vede — Nopte în patŭ că
mi te pcerde (= „pierde") — Dinţi[i] Mărĭuţ[â] mărgăritarŭ —
Gură păharŭ de crištarŭ — În lontru în gurişoră — Totŭ zeharŭ
şi scorţişore — Cu mirosŭ de cuişore. — Marie sufletul meu —
Am auzitŭ că ţi-i răŭ — Şi acesta de l-ai avutŭ — Eu cu elŭ
nu tem (= „te-am") ştiut — La tine c-a ci (= „c'aş fi") vinitŭ
182 r⁰ — Di pe răŭ te-a-şi (= „te-aş fi") izbăvitŭ | — Şi în faţe teşi
s[i] (= „te-aş fi") sărutatŭ — Şi di pe răŭ teşi (= „te-aş fi")
sculatŭ — Au nu ştii că simtŭ până la morte — Se te cautŭ
şi la bine şi la răŭ — Maree (*sic*, = „Marie") sufletul mneu (=

[1] Pentru fixarea locului unde s'a alcătuit această poezie poate da o indicaţie, afară de pomenirea în text a satului Bologa, şi limba, în care găsim rostiri provinciale ca: *mnevastă* (= „nevastă"), *oci* (= „ochi"), *zisam* (= „visam"), *rumse* (= „rupse"), *pcerde* (= „pierde"), *si* sau *şi* (= „fi"), *săzŭ* şi *săzĭ* (= „şezi"), *mnea* = „mieu", ş. a.

[2] Acest cuvânt probabil trebue adus în legătură cu verbul *andălŭ* în (în Trans. de nord) 1. „plec, bat câmpii, pierd vremea"; 2. „pornesc", „încep" < ung. *indulni* (Dicţ. Acad. I. 165).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14669 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-06 21:39:14 UTC)

„mieu“) — Au nu eşti Mare voeasă (= „voioasă“) — să mă vezi de sară în casă — Să săzŭ (= „şezi“) cu mine la masă? — Ba s[ă]ntŭ frăţică bucurosă — Da măicuţa nu te lasă — Ĭară de-i mai şede la noi — Până s[ă]ntŭ dragostele noi — Să săzŭ (= „şezi“) vo trii patru zile — Până ţă (= „ţi-i“) vine (= „veni“) în fire — Nu să-ţ vie frăţică în minte — Că aşe simtŭ dragostele — Ĭuţă dacă eşti vecina n[o]astră — Ives | te-te (*sic* = „iveşte-te“) pe fer[e]astră — De vezi feţişoră n[o]astră. — Lele-i rumse — De-i greisă: — Ĭacătă-mă c-a[m] vinitŭ — Pe fer[e]astă m-amŭ ivitŭ — Feţişoră ţi-amŭ văzutŭ — Ĭară de ai ceva a face — Vino frăţică mai încoace. *182 v*

În mâini. N. Drăganu.

Conjuncţiile *de* şi *dacă*.

(Un capitol de sintaxă românească).

1. De.

De conjuncţia *de* şi de deosebitele ei înţelesuri s'au ocupat atât filologii români, cât şi cei streini, fără însă a le explică în mod acceptabil.

Philippide, *Principii de istoria limbii*, I, Iaşi, 1895, p. 52 o derivă din prepoziţia *de* „despre, în ce priveşte“. „Acest înţeles al lui *de*“, spune el, „s'a întins tot mai mult, până când a devenit mijlocul principal de exprimare al acestui raport nu numai pentru cuvinte, ci şi pentru propoziţii: de mine (în ce mă priveşte pe mine), de cutare lucru (în ce priveşte cutare lucru), de va veni (în ce priveşte faptul că va veni), de George este om de treabă (în ce priveşte faptul că George este om de treabă), etc. Şi propoziţia a primit la o asemenea construcţie ori forma propoziţiei principale, ca în exemplele de mai sus, ori pe aceea a propoziţiei subordinate subiective cu *că*, „şi deca se sfrăşiră aceastea“ Vor. VII, 3 (primitiv: şi în ce priveşte faptul că se sfârşiră acestea) . . .“

T. Raica, *Studii literare*, Ploeşti 1897, p. 145—162, dă un studiu monografic asupra prepoziţiei *de* după metoda urmată în *Magnum Etymologicum* al lui Hasdeu. În partea din urmă (p. 156 ş. u.) se ocupă şi de „*de* ca pronume“ (relativ) şi „ca conjuncţie“, socotind că aceste funcţii ale lui *de* s'au desvoltat când

BDD-A14669 © 1922-1923 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-06 21:39:14 UTC)